

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΔΙΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΠΕΡΙΠΑΤΩΝ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Παρασκευή Βασάλα

Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Π. Δελλαπόρτα 4, 28100 Αργοστόλι, perival@dide.kef.sch.gr, 671027468

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Κεφαλληνίας

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: σχολικοί περίπατοι, μελέτη πεδίου, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, αειφορία

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: επιστημονική έρευνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το θεσμικό πλαίσιο για τους σχολικούς περιπάτους στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση παρέχει δυνατότητες αξιοποίησής τους στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (ΠΕ). Δυστυχώς όμως εκπαιδευτικοί και μαθητές δεν αξιοποιούν αυτές τις δυνατότητες, αφού οι σχολικοί περίπατοι με τον τρόπο που γίνονται αντιμετωπίζονται απομονωμένα από το σχολικό πρόγραμμα και καλύπτουν μόνο στόχους αναψυχής. Επίσης, μέχρι στιγμής οι εκπαιδευτικοί δεν διαθέτουν επάρκεια στην οργάνωση και πραγματοποίηση δραστηριοτήτων έξω από το σχολείο. Προκειμένου οι μαθητές να συνδυάζουν την αναψυχή με τη μάθηση, να επιλύουν προβλήματα, να αποκτούν μέσω ερευνητικής διαδικασίας νέες εμπειρίες και γνώσεις, να αναπτύσσουν ικανότητες και να διαμορφώνουν αξίες για ένα αειφόρο μέλλον, θα ήταν χρήσιμο οι σχολικοί περίπατοι να συνδέονται με προετοιμασμένες μελέτες πεδίου. Στην εργασία αυτή περιγράφεται ένα μοντέλο για την εφαρμογή αντίστοιχων μελετών με στόχο την αξιοποίηση των σχολικών περιπάτων στην ΠΕ.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι μελέτες πεδίου (field trips / studies) αναφέρονται σε προσχεδιασμένες δραστηριότητες των μαθητών που πραγματοποιούνται σε μαθησιακά περιβάλλοντα τα οποία βρίσκονται έξω από τη συμβατική αίθουσα διδασκαλίας. Στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση δυνατότητες για μελέτες πεδίου προσφέρουν οι σχολικοί περίπατοι, αφού εντάσσονται στην εκπαιδευτική διαδικασία και υπηρετούν διδακτικούς και παιδαγωγικούς σκοπούς των αναλυτικών προγραμμάτων.

Πρόκειται για οργανωμένες από τους εκπαιδευτικούς μεταβάσεις των μαθητών σε τόπους που βρίσκονται σε μικρή απόσταση από το σχολείο ενώ κριτήριο για την επιλογή της τοποθεσίας προορισμού αποτελεί η πολιτιστική ή περιβαλλοντική αξία της και η ψυχαγωγική δυνατότητα που προσφέρει. Οι στόχοι των σχολικών περιπάτων είναι ψυχαγωγικοί, παιδαγωγικοί και εκπαιδευτικοί και η απόφαση για την πραγματοποίησή τους λαμβάνεται από το σύλλογο των διδασκόντων σε ειδική συνεδρίαση. Οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί των σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης μπορούν να πραγματοποιούν κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους μέχρι πέντε σχολικούς περιπάτους (ΥΑ 13324/Γ2/07/02/2006).

Με δεδομένους τους στόχους των σχολικών περιπάτων και τα οριζόμενα από το θεσμικό πλαίσιο κριτήρια επιλογής της τοποθεσίας προορισμού είναι φανερό ότι μπορούν να αξιοποιηθούν για μελέτες πεδίου προς την κατεύθυνση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ) τόσο σε σχέση με τα υλοποιούμενα προγράμματα στο σχολείο όσο και ανεξάρτητα από αυτά. Ιδιαίτερα όταν οι μαθητές δεν συμμετέχουν σε πρόγραμμα ΠΕ, τους δίνεται η ευκαιρία να γνωρίσουν περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητες της περιοχής τους, να συνδυάσουν την αναψυχή με τη μάθηση, να έρθουν σε επαφή με προβλήματα, να αναζητήσουν λύσεις κ.ά. Σε κάθε περίπτωση μέσω της ερευνητικής διαδικασίας που λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας μελέτης πεδίου αποκτούν νέες εμπειρίες και γνώσεις, αναπτύσσουν ικανότητες και διαμορφώνουν αξίες, στοιχεία απαραίτητα για την οικοδόμηση ενός αειφόρου μέλλοντος. Αν μάλιστα αναλογιστεί κανείς ότι κάθε μαθητής στη διάρκεια της φοίτησής του στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση συμμετέχει συνολικά σε 30

περίπατους, η αξιοποίηση των σχολικών περιπάτων για μελέτες πεδίου στην ΠΕ είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Δυστυχώς όμως εκπαιδευτικοί και μαθητές δεν αξιοποιούν τις δυνατότητες που προσφέρουν οι σχολικοί περίπατοι, αφού αντιμετωπίζονται απομονωμένα από το σχολικό πρόγραμμα και συνήθως αποτελούν «μια μέρα χωρίς σχολείο». Επιπλέον μέχρι στιγμής οι εκπαιδευτικοί δεν διαθέτουν επάρκεια στην οργάνωση και πραγματοποίηση δραστηριοτήτων έξω από το σχολείο (Παπαδημητρίου, 2002). Στην εργασία αυτή αρχικά θα αναπτύξουμε τη σημασία των μελετών πεδίου στην ΠΕ και στη συνέχεια θα περιγράψουμε ένα μοντέλο για την εφαρμογή μελετών πεδίου στην ΠΕ, το οποίο μπορεί να εφαρμοστεί στο πλαίσιο των σχολικών περιπάτων.

2. ΟΙ ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΔΙΟΥ

Η Παπαδημητρίου (2002) επισημαίνει την πρόσφατη ανανέωση του ενδιαφέροντος για τη χρήση του περιβάλλοντος στην εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία «πέρα από την ευαισθητοποίηση σχετικά με το περιβάλλον, συνδέεται με προσδοκίες για την επίτευξη γενικότερων εκπαιδευτικών στόχων σε επίπεδο μάθησης και απόκτησης δεξιοτήτων, που δεν μπορούν να επιτευχθούν με παραδοσιακές προσεγγίσεις διδασκαλίας και μάθησης μέσα στην τάξη» (Παπαδημητρίου, 2002).

Σχετικά με την αποτελεσματικότητα της τεχνικής της μελέτης πεδίου στην ΠΕ, έχουν γίνει πολλές έρευνες που αποδεικνύουν τη χρησιμότητά της στη διασαφήνιση περιβαλλοντικών εννοιών, στην κατανόηση περιβαλλοντικών προβλημάτων και στη διαμόρφωση στάσεων και αξιών (Howe & Disinger 1988). Οι μελέτες πεδίου ενθαρρύνουν τη μάθηση (Kern & Carpenter (1986) και επιτρέπουν στους μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες (MacKenzie & White, 1981). Επίσης οι μαθητές διαμορφώνουν θετικές στάσεις για τις φυσικές επιστήμες και τα περιβαλλοντικά θέματα (Bitgood, 1989) και αποκτούν ενδιαφέρον για σχετικά επαγγέλματα καθώς και για τον τόπο της επίσκεψης (Knapp, 2000).

Οι Matthews & Riley (1995) υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες εκτός τάξης βοηθούν στην ανάπτυξη της περιβαλλοντικής υπευθυνότητας. Η εμπλοκή των μαθητών σε δραστηριότητες στο πεδίο συμβάλλει στην ανάπτυξη ενδιαφέροντος για το περιβάλλον ενώ παράλληλα τους παρακινεί να μάθουν περισσότερο για τη φύση. Οι Ford & Blanchard (1993) υποστηρίζουν ότι οι δραστηριότητες στο πεδίο μπορούν να δημιουργήσουν μία αρχική ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον, το πρώτο και σημαντικό βήμα για την κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων του τοπικού περιβάλλοντος, των περιβαλλοντικών προβλημάτων και της αναγκαιότητας ανάληψης δράσης για την προστασία και διατήρησή του.

Οι Howe & Disinger (1988) θεωρούν κατάλληλη τεχνική τη μελέτη πεδίου στην ΠΕ διότι, εκτός των άλλων, δίνει την ευκαιρία στα σχολεία να αναπτύξουν προγράμματα συνεργασίας με μη κυβερνητικούς οργανισμούς και άλλους φορείς της περιοχής τους. Επίσης πολλοί μαθητές από αστικά περιβάλλοντα νοιώθουν ένα φόβο μόλις βρεθούν στη φύση. Ο φόβος αυτός μειώνεται εάν από μικρή ηλικία έχουν την ευκαιρία να βρεθούν σε φυσικό περιβάλλον. Ειδικότερα οι μελέτες πεδίου βοηθούν στην εξοικείωση των μαθητών με τη φύση, ώστε να μπορούν να προσαρμοστούν ακόμη και σε περιβάλλοντα που έχουν ιδιαίτερα δύσκολα γεωμορφολογικά, κλιματικά κ.ά. χαρακτηριστικά (Bixler, Carlisle, Hammit & Floyd, 1994).

3. ΕΝΑ ΜΟΝΤΕΛΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΕΔΙΟΥ ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΟΥΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΥΣ

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας μελέτης πεδίου περιλαμβάνει τρία ανεξάρτητα στάδια που όμως το καθένα συνδέεται άμεσα με τα υπόλοιπα (Orion & Hofstein, 1994, Orion, 1993): πρόκειται για το στάδιο της προετοιμασίας, της εργασίας στο πεδίο και της σύνθεσης-παρουσίασης. Στη συνέχεια θα περιγράψουμε καθένα από αυτά τα στάδια καθώς και το ρόλο που μπορούν να αναλάβουν τα διάφορα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας.

1) 1^ο στάδιο: Προετοιμασία

Η προετοιμασία αφορά σε ενέργειες του διευθυντή του σχολείου και του συλλόγου διδασκόντων καθώς και του εκπαιδευτικού και των μαθητών.

Ειδικότερα:

Ο διευθυντής του σχολείου και ο σύλλογος διδασκόντων

- Καθορίζουν με την έναρξη του σχολικού έτους, τις ημερομηνίες πραγματοποίησης των σχολικών περιπάτων και επιλέγουν περιοχές με περιβαλλοντικό ενδιαφέρον με τη σύμφωνη γνώμη των μαθητών.
- Ενημερώνουν τους γονείς των μαθητών.
- Επιλύουν θέματα σχετικά με την εξασφάλιση άδειας επίσκεψης στο πεδίο (εάν χρειάζεται) και διερευνούν πιθανές συνεργασίες στην περιοχή της επίσκεψης, τον τρόπο και το κόστος μεταφοράς.
- Αναθέτουν αρμοδιότητες σε όλους τους εκπαιδευτικούς.

Ο εκπαιδευτικός

- Εντοπίζει θέματα ΠΕ στην περιοχή της επίσκεψης.
- Πραγματοποιεί ο ίδιος προκαταρκτική επίσκεψη στο «προς μελέτη πεδίο» προκειμένου να λάβει χρήσιμες πληροφορίες (πιθανές διαδρομές στο πεδίο, αντικείμενα για παρατήρηση, ασφάλεια μαθητών κ.ά) και να εξοικειωθεί με την περιοχή.
- Διαμορφώνει διδακτικό υλικό ΠΕ (φύλλα εργασίας με δραστηριότητες) για την ενεργό εμπλοκή των μαθητών στο πεδίο.
- Προετοιμάζει κατάλογο υλικών που απαιτούνται και εξασφαλίζει συνεργασίες με άτομα και φορείς καθώς και με άλλους εκπαιδευτικούς του σχολείου.

Ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές

Ο εκπαιδευτικός πριν την πραγματοποίηση κάθε σχολικού περιπάτου οργανώνει και συντονίζει συζήτηση στην τάξη σχετικά με:

- Το αντικείμενο της εργασίας, το σκοπό και τους στόχους.
- Τις προσδοκίες και τις ανησυχίες των μαθητών.
- Τη διάρκεια, τα υλικά (χάρτες, μαρκαδόροι, φωτογραφικές μηχανές κ.ά) και τις δραστηριότητες που θα υλοποιηθούν (εάν αποφασιστεί δουλειά σε ομάδες, κάθε ομάδα αναλαμβάνει συγκεκριμένες δραστηριότητες).
- Τις πηγές πληροφόρησης που θα χρησιμοποιηθούν και το τελικό προϊόν.
- Την κατάλληλη ενδυμασία και τη διαμόρφωση κανόνων συμπεριφοράς.

Επίσης, χρήσιμο είναι σε αυτό το στάδιο να γίνει μια προβολή στην τάξη, σχετικά με την περιοχή της μελέτης. Με τον τρόπο αυτό εγείρεται το ενδιαφέρον των μαθητών, ώστε να αρχίσουν να μορφοποιούν τα ερωτήματα, τα οποία θα απαντηθούν στη συνέχεια κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων που θα γίνουν στο πεδίο. Επιπλέον οι μαθητές μπορούν να μελετήσουν σχετικό πληροφοριακό υλικό, να βρουν χάρτες και να προμηθευτούν τα απαραίτητα υλικά.

2) 2^ο στάδιο: Εργασία στο πεδίο

Στο πεδίο η μάθηση είναι προσανατολισμένη στη διαδικασία (process-oriented approach) και όχι στο περιεχόμενο (content-oriented approach). Οι μαθητές σε ομάδες ή και ατομικά αναλαμβάνουν να υλοποιήσουν συγκεκριμένες δραστηριότητες που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν στην τάξη (Orion, 1993). Οι δραστηριότητες ποικίλλουν και το είδος τους εξαρτάται κάθε φορά από τους στόχους που έχουν τεθεί και τις δυνατότητες του πεδίου.

3) 3^ο Στάδιο: Σύνθεση των εργασιών-Ανατροφοδότηση

Μετά την εργασία στο πεδίο ακολουθεί εργασία στην τάξη, η οποία περιλαμβάνει επεξεργασία των στοιχείων που έχουν συλλέξει οι μαθητές και καταλήγει στη σύνθεση (ανάλυση και ερμηνεία) των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν. Οι μαθητές μπορούν να συντάξουν μια αναφορά στην οποία

θα εκθέτουν τα βασικότερα σημεία της επίσκεψης, να συνθέσουν ένα φυλλάδιο εμπλουτίζοντάς το με φωτογραφίες, διαγράμματα, σκίτσα ή απλά να εκθέσουν το υλικό που συγκέντρωσαν χρησιμοποιώντας γραπτά κείμενα κ.ά. Επίσης, θα μπορούσε να ακολουθήσει παρουσίαση των εργασιών στην τάξη, σε μαθητές άλλων τάξεων κ.ά. Τέλος γίνεται σχολιασμός και αξιολόγηση της επίσκεψης, προκειμένου να υπάρξει ανατροφοδότηση.

4. Συμπεράσματα

Βασικές προϋποθέσεις που δρουν συνδυαστικά και αλληλεπιδραστικά προκειμένου οι σχολικοί περιπάτοι να αξιοποιηθούν σε μελέτες πεδίου στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι: α) οι εκπαιδευτικοί να καταστούν ικανοί στο σχεδιασμό και την υλοποίηση μελετών πεδίου ΠΕ, β) μαθητές και εκπαιδευτικοί να αλλάξουν τις αντιλήψεις τους για τους σχολικούς περιπάτους και, γ) το θεσμικό πλαίσιο για τους σχολικούς περιπάτους να γίνει περισσότερο σαφές σε σχέση με την αξιοποίησή τους στην ΠΕ.

Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί με κατάλληλη επιμόρφωση βασισμένη στις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων, θα μπορούσαν να καταστούν ικανοί να σχεδιάζουν και να υλοποιούν μελέτες πεδίου στη διάρκεια των σχολικών περιπάτων σύμφωνα με το μοντέλο που αναπτύξαμε. Επιμορφωτικοί οργανισμοί εκπαίδευσης ενηλίκων, Πανεπιστήμια, Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και οι υπεύθυνοι ΠΕ θα πρέπει να δραστηριοποιηθούν προς αυτήν την κατεύθυνση.

Στην αλλαγή των αντιλήψεων μαθητών και εκπαιδευτικών σε σχέση με τους σχολικούς περιπάτους θα μπορούσε όσον αφορά τους εκπαιδευτικούς να βοηθήσει η επιμόρφωση και το θεσμικό πλαίσιο και όσον αφορά τους μαθητές η συμμετοχή τους σε μελέτες πεδίου στο πλαίσιο των σχολικών περιπάτων από το πρώτο έτος της σχολικής εκπαίδευσής τους. Ταυτόχρονα το θεσμικό πλαίσιο θα πρέπει να παρέχει βασικές κατευθυντήριες αρχές σε σχέση με τις δυνατότητες αξιοποίησης των σχολικών περιπάτων γενικότερα στο σχολικό πρόγραμμα και ειδικότερα στην ΠΕ. Με αυτές τις προϋποθέσεις οι σχολικοί περιπάτοι θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν με επιτυχία στην ΠΕ, να δώσουν ένα άλλο περιεχόμενο στη σχολική ζωή και να συμβάλλουν στη διαμόρφωση μαθητών ικανών να διεκδικήσουν την αειφορία του τοπικού τους περιβάλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bitgood, S. (1989). School field trips: An overview. *Visitor Behavior*, 4(2), 3-6.
- Bixler, R., Carlisle, C., Hammitt, W., and Floyd, M. (1994). Observed fears and discomfort among urban students on field trips to wildland areas. *The Journal of Environmental Education*, 26(1), 24-33.
- Ford, P., & Blanchard, J. (1993). *Leadership and administration of outdoor pursuits*. 2nd Edition. State College, PA: Venture Publishing.
- Howe, R.W. & Disinger, J.F. (1988). Teaching Environmental Education Using Out-of-School Settings and Mass Media. ERIC/SMEAC *Environmental Education Digest No 1*.
- Kern, E. and Carpenter, J. (1984). Enhancement of student values, interests, and attitudes in earth science through a field-oriented approach. *Journal of Geological Education*, 32, 299-305.
- Knapp, D. (2000). Memorable experiences of a science field trip. *School Science and Mathematics*, 11(2), 65-71.
- Mackenzie, A. and White, R. (April 1981). *Fieldwork in geography and long-term memory structures*. Paper presented at the American Educational Research Association, Los Angeles, CA.
- Matthews, B. E. & Riley, C. K. (1995). *Teaching and evaluating outdoor ethics education programs*. Vienna, VA: National Wildlife Federation. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 401 097)
- Orion, N. (1993). A model for the development and implementation of field trips as an integral part of the science curriculum. *School Science and Mathematics*, 93(6), 325-331.
- Orion, N. & Hofstein, A. (1994). Factors that influence learning during a scientific field trip in a natural environment, *Journal of Research in Science Teaching*, vol. 31 (10), pp. 1097-1119.

Παπαδημητρίου, Β. (2002). *Η χρήση του περιβάλλοντος στην εκπαιδευτική διαδικασία και οι «πρακτικές θεωρίες» των εκπαιδευτικών* Στο: Ο εκπαιδευτικός ως ερευνητής (Επ.: Γ. Μπαγάκης), σελ. 349-356, Αθήνα: Μεταίχμιο.

ΥΑ 13324/Γ2/07/02/2006 «*Σχολικοί περίπατοι και εκπαιδευτικές εκδρομές μαθητών Δημόσιων και Ιδιωτικών Σχολείων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης*».